

Innhold

Forord	11
Kapittel 1	
Kjemi i skole og samfunn	13
Kjemi i samfunnet	13
Kjemifaget blir til	13
Hva er kjemi?	15
Kjemi i media	16
Kjemivitenskapens betydning for samfunnsutvikling	17
Kjemi som skolefag	18
Kjemi i læreplanen	20
Dybdelæring og de tverrfaglige temaene	22
Kjemifagets egenart	23
Naturvitenskapelig kunnskap og tenkemåte	25
Kjemiens språk	26
Begrepsutvikling	27
Stoff og stoffbegrepet	28
Begynneropplæring i kjemi	29
Oppgaver	30
Kapittel 2	
Praktiske aktiviteter i kjemi	33
Definisjon av praktiske aktiviteter	33
Ulike måter å legge opp kjemiforsøk	33
Demonstrasjonsforsøk	35
Kokebokforsøk	36
Utforskende forsøk	36
Begrunnelser for praktiske aktiviteter i kjemiundervisningen	37
Praktiske aktiviteter i LK20	38
Læringsutbytte av praktiske aktiviteter	38

Planleggingsfasen	39
Underveis i aktiviteten	39
Etter den praktiske aktiviteten	41
Skrijving i forbindelse med kjemiforsøk	41
Kjemirapporten	41
HMS på naturfagrommet	44
Risiko i kjemiundervisningen	44
Regelverk for klassifisering og merking av kjemikalier.	45
Merking av kjemikalier.	47
Hvilke kjemikalier kan brukes i skolen?	48
Risikovurdering av forsøk.	49
Oppgaver.	51
Kapittel 3	
Modeller i kjemi	55
Bruk av modeller i kjemi	55
Hverdagsforestillinger og misoppfatninger	57
Partikkelmodellen	57
Faseoverganger med partikkelmodellen.	58
Forklaringer med partikkelmodellen.	59
Partikkelmodellen – begrensninger og misoppfatninger	60
Undervisningsaktiviteter med partikkelmodellen	61
Vannets kretsløp som modell.	63
Vannets kretsløp i skolen	64
Bruk av modeller for å visualisere kjemiske forbindelser	65
Kulepinnemodellen	66
Kjemisk formel og strukturformel	67
Atommodellene	67
Oppgaver.	69
Kapittel 4	
Atomets oppbygning og periodesystemet	71
Atomer – byggeklossene i alt stoff	71
Oppbygging av atomet	73
Partikler som bygger opp atomet	74
Grunnstoffer.	74
Isotoper	75
Atommasse.	76
Elektronfordelingen til grunnstoffene.	77
Periodesystemet.	78
Atomsymboler	78
Elektronfordeling hos grunnstoffer i perioder og grupper	79
Metaller og ikke-metaller	80
Atomstørrelse	81
Noen hovedgrupper av grunnstoffer	82

Dannelse av ioner	83
Undervisning om atomer og periodesystemet	85
Historisk utvikling av periodesystemet	86
Orbitalmodellen – dagens atommodell	87
Eksiterte atomer sender ut lys med ulike farger	90
Oppgaver	92

Kapittel 5

Den kjemiske bindingen	97
Dannelse av den kjemiske bindingen	97
Ionebindinger: ladninger tiltrekker hverandre	98
Ioner danner bindinger	99
Sammensatte ioner	100
Egenskaper til salter	101
Metaller: atomer som deler på en sky av elektroner	102
Metallbindinger	102
Egenskaper ved metaller	103
Molekyler har kovalente bindinger	105
Polare kovalente bindinger	106
Regler for å avgjøre hvilken binding som dannes	108
Navnsetting av kjemiske forbindelser	110
Trivialnavn og systematiske navn	110
Navnsetting av salter	111
Navn på molekyler	113
Undervisning om kjemiske bindinger og navnsetting	114
Oppgaver	115

Kapittel 6

Krefter mellom molekyler	119
Molekyler med dipoler	120
Dipol-dipol-krefter	121
Hydrogenbinding	121
Overflatespenning i vann	124
Van der Waals-krefter	125
Bestemmelse av stoffenes intermolekulære krefter	127
Styrken på de intermolekulære kreftene	129
Løselighet av stoffer	129
Separasjon av stoffer med ulike egenskaper	131
Undervisning om intermolekulære krefter	134
Oppgaver	135

Kapittel 7

Kjemiske reaksjoner	139
Kjennetegn på kjemiske reaksjoner	140
Kjemiske reaksjoner på mikronivå	141

Balansering av reaksjonslikninger	142
Energi i kjemiske reaksjoner	146
Reaksjonsvarme – entalpi	148
Grad av uorden i en reaksjon – entropi.	149
Spontane reaksjoner	150
Reaksjonsfart	151
Faktorer som påvirker reaksjonsfarten.	152
Kjemisk likevekt	154
Undervisning om kjemiske reaksjoner	155
Oppgaver	158

Kapittel 8

Stoffmengde og masse.	161
Målinger og enheter i kjemi.	161
Volumetrisk utstyr	163
Sammenhengen mellom antall og masse	164
Stoffmengde	164
Formelmasse og molar masse	166
Støkiometriske beregninger	167
Molare løsninger	171
Konsentrasjon av løsninger i molar.	173
Tillaging av løsninger	176
Fortynning av løsninger	178
Oppgaver	179

Kapittel 9

Ulike kjemiske reaksjoner	183
Fellingsreaksjoner	183
Løseligheten av salter i vann	183
Fellingsreaksjoner	185
Undervisning om fellingsreaksjoner	188
Syre–base-reaksjoner – protoner overføres mellom stoffer.	189
Definisjoner av syre og base	191
Syrer i vann og syrestyrke	192
Viktige sterke syrer	194
Baser i vann	195
Vann har amfotære egenskaper	195
pH-skalaen	196
pH-målinger.	198
Undervisning om syrer og baser	200
Redoksreaksjoner – elektroner overføres mellom stoffer	202
Definisjoner av oksidasjon og reduksjon	202
Elektronoverføringer ved redoksreaksjoner	204
Spenningsrekka	205
Korrosjon av metaller	206

Oksidasjonstall	208
Undervisning om redoksreaksjoner	211
Reaksjonstyper – en oppsummering	212
Oppgaver	214
Kapittel 10	
Bærekraftig utvikling med et kjemiperspektiv	219
Bærekraftig utvikling	219
Materialgjenvinning	221
Plast	222
Metaller	224
Kretsløp i naturen	225
Karbonkretsløpet	225
Nitrogenkretsløpet	227
Klimaendringer og drivhuseffekten	228
Sur nedbør	230
Vann og vannressurser	232
Vann i et bærekraftig perspektiv	235
Vannrensing	237
Naturen som vannrenser	239
Kjemi i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling	240
Oppgaver	241
Referanser	243
Fasit	247
Illustrasjoner og foto	255
Stikkordregister	256